

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVEND^ǀA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI L^ǀA VHUVHILI (P2)

LARA 2025

MARAGA: 70

TSHIFHINGA: Awara 2¹/₂

Bammbiri ǀ^ǀǀ^ǀ li na masiatari a 22.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Vhalani siatari heli nga vhuronwane ni sa athu u fhindula mbudziso.
2. Ni SONGO lingedza u vhalala bammbiri lothe. Tolani Thebulu ya Zwi re Ngomu kha siatari li tevhelaho ni swaye nomboro dzo disendekaho kha bugu dze na guda riwaha uno. Vhalani mbudziso idzo ni koneha u nanga dzine na tama u fhindula.
3. Bammbiri heli lo vhumbwa nga KHETHEKANYO NNA:

KHETHEKANYO YA A: Nganea (35)
KHETHEKANYO YA B: Dirama (35)
KHETHEKANYO YA C: Nganeapfufhi (35)
KHETHEKANYO YA D: Vhurendi (35)
4. Fhindulani MBUDZISO MBILI dzo fhelela u bva kha khethekanyo MBILI DZINWE na DZINWE.

KHETHEKANYO YA A: NGANEA
Fhindulani mbudziso MBILI kha nganea ye na guda.

KHETHEKANYO YA B: DIRAMA
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha dirama ye na guda.

KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha nganeapfufhi dze na newa.

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha zwirendo zwe na newa.
5. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.
6. Shumisani mutevhe wa u sedzulusa uri u ni thuse.
7. Tevhedzani ndaela dzo riwalwaho mathomoni a KHETHEKANYO INWE na INWE nga vhuronwane.
8. Nomborani phindulo dza nu kokotolo sa zwe mbudziso dza nomboriswa zwone kha bammbiri la mbudziso.
9. Ndangatshifhinga yo anganyiwaho: Shumisani minetse i re henefha kha 75 kha KHETHEKANYO INWE na INWE.
10. Riwalani nga vhudele nahone zwi no vhone.

ZWI RE NGOMU

Siatari ili li do thusa vhalingiwa kha u nanga mbudziso dzine vha todou dzi fhindula vha songo vhuya vha vhala bammbiri lothe.

KHETHEKANYO YA A: NGANEA		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha nganea ye na guda.		
NOMBORO YA MBUDZISO	MARAGA	SIATARI
1. <i>U tshila ndi u vhona</i>	35	5
2. <i>Ho dina one</i>	35	8
KHETHEKANYO YA B: DIRAMA		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha dirama ye na guda.		
3. <i>Findinkodo</i>	35	12
KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha nganeapfufhi dze na newa.		
4.1 'Wo mu nonela'	18	15
NA		
4.2 'Ai! Ndi mini?'	17	17
KHETHEKANYO YA D: VHURENDI		
Fhindulani mbudziso DZOTHE kha zwirendo zwe na newa.		
5.1 'Thingothendeleki'	18	19
NA		
5.2 'Luvhondo lu do wa'	17	21

MUTEVHE WA U SEDZULUSA

Itani luswayo kha khethekanyo dze na fhindula dzone.

KHETHEKANYO	MBUDZISO	MBUDZISO DZI TEAHO U FHINDULWA	LUSWAYO √
A: Nganea	1-2	1	
B: Dirama	3	1	
C: Nganeapfufhi	4.1 + 4.2	2	
D: Vhurendi	5.1 + 5.2	2	
PFESANI: Ivhani na vhuṭanzi uri no fhindula mbudzo u bva kha khethekanyo MBILI fhedzi.			

KHETHEKANYO YA A: NGANEA

Kha khethekanyo iyi, mbudziso dzo vhudziswa dzi tshi bva kha NGANEA dzi tevhelaho:

- *U TSHILA NDI U VHONA* – RN Maḁadzhe
- *HO DINA ONE* – S Mbedzi

Fhindulani mbudziso DZOTHE dzo ḁisendekaho kha nganea ye na guda.

MBUDZISO 1: U TSHILA NDI U VHONA – RN Maḁadzhe

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganea ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yaḁu vhu ḁo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na ḁewa, MBUDZISO 1.1 na MBUDZISO 1.2.

1.1 TSHIBVELEDZWA TSHA A

Ndi fhano a huna tshine nda lila. Nḁu yo nakaho ndo fhaḁa ngeno musadzi wa ḁhase ndo mala. Ndi tshi tshimbila, zwiḁoni zwi tou ita na u lidza miludzi ngeno vhathu vha tshi wa nga magona. Hone, tshine tsha khou ita zwauri ḁamusi ndi pfe ndi sa ḁiphini, ndi uri musadzi wanga ndi vho mu vhona sa khaladzi. Ndi vho mu vhona sa khaladzi nga nthani ha Maria. Muongi uyu 5 a no pfi Maria o ḁinakela vha hashu. Ngavhe ndo vha ndi sa athu u vHINGA, ndo vha ndi tshi ḁiposa khae, naho e na muthannga wawe. Ndi zwa vhukuma, ḁhavhanyedza i ḁa mbudzi, tsalela i ḁa kholomo. Ndi fanela u vhamba maano a u wana hoyu Maria, huufha na ene a tshi nga u ya ntakalela. Zwezwi Mpho a tshi khou humbula nga u rali, hu pfala milenzhe ya muthu 10 a tshimbilaho. Muungo u itwaho nga izwi zwienda, u pfala u tshi ḁa wa ḁhukhuwa henefha muḁangoni wa ofisi ya Mpho. Mpho o mbo ḁi ḁidzudzanya nga u ḁavhanya. Musi Mpho o no aravha muthu uyo a khokhonyaho, muthu uyo o mbo ḁi vula vothi. Maḁo a Mpho sedzai ha izwo zwine zwa khou dzhena! Hee! Muthu ane a khou dzhena ndi Maria. Naa 15 Maria a nga vha a tshi khou ḁoda mini ofisini ya Mpho hu uri ḁwedzi uno, vha sa shumi kha wadi nthihi?

1.1.1 Mafhungo ayo e na vhala afho nthā a khou bvelela ngafhi? (1)

1.1.2 Bulani vhaanewa VHAVHILI vhe vha funana mushumoni kha mafhungo e na vhala. (2)

- 1.1.3 Ndi zwifhio zwo itisaho uri Mpho a vhone mufumakadzi wawe sa khaladzi? (2)
- 1.1.4 Maria o olwa sa muanewa wa mvumbo de buguni iyi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 1.1.5 Mafhungo e na vhala afho nṱha a ṱana tshipiḁa tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 1.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo ṅekedzwaho.
- Dzina ḽa ramilayo wa Mpho ndi Vho ...
- A Aifheli.
B Ramusia.
C Phophi.
D Ravhutsi. (1)
- 1.1.7 Sumbedzani masiandaitwa o welaho Mpho nga u nwa halwa musi e mushumoni. (2)
- 1.1.8 Mpho ha na ṱhonifho kha mufumakadzi wawe Phophi. Tikedzani vhungoho ha fhungo ḽi no ḁitika nga mafhungo o bvelelaho buguni iyi. (2)
- 1.1.9 Phophi o vha a tshi funa Mpho nga mbilu na muya? Tikedzani ḽikumedzwa ḽi nga zwo bvelelaho buguni. (2)
- 1.1.10 Inwi ni nga eletshedza hani Maria kha u ḁidzhenisa hawe kha lufuno na vhaṱhannga vhavhili nga tshifhinga tshithihi mushumoni. (2)

1.2 TSHIBVELEDZWA TSHA B

'Kha vha do mmbudza vhadokotela uri vha khou itani hodelani na musidzana wanga?' Mashudu u ralo na ala matso awe matswuku a no nga a tshilumanamana o tou bva tshotho, u khou endela u foda avha vhathu nga khamera. 'Hafhu uyu muthu e si musadzi wanu?'

'Vha songo twa vha tshi khou mmbudza vhulaphalapha. Ndo vha vhudza nda ri ndi do lifhedza.' Mashudu u ralo a tshi khou isa phanda na u foda. 'Vhadokotela, vha humbule, khamera heyi i na zwinepe zwe nda foda vhe na Maria wanga. Hafhu vhone vha muthu muhulwane nga maanda hafhano Venda. Zwine nda do ita ndi u tou rumela haya mafhungo avho na Maria wanga kha vha dziguranda. Vha dziguranda vha do lwela haya mafhungo sa khuhu dzi tshi lwela nzie. Vha do wana matshelo vho tou pharwa phanda ha dziguranda dzotho dza shango heli.'

'Ni nga si tou nnyita vho nga u tou ralo Mashudu.' Mpho u amba mafhungo aya a tshi humbula zwine zwa nga mu bvelela. Arali mafhungo aya a bviswa kha guranda, mudi wawe u do pwashea, dzina lawe li do tshinyala, tshirunzi tshawe tshi do tsa. 'Zwino uri hezwi zwithu zwi si itee.' Mashudu u isa phanda na u amba, 'vhone vhunga vho nkhakhela nga u rali, vha do di tou mpho vho masheleni a zwigidi zwivhili, niwaha muniwe na muniwe u swika i tshi vha mitanu.'

- 1.2.1 Bulani dzina la Vhadokotela vane vha khou ambiwa nga havho mafhungoni ayo e na vhala. (1)
- 1.2.2 Mafhungo e na vhala afho ntha a khou itea nga tshifhinga tshifhio? (1)
- 1.2.3 Ndi mini tshine tsha nga kokodza vha dziguranda uri vha renga mafhungo nga vhunzhi u ya nga mafhungo e na vhala? (2)
- 1.2.4 U ya nga mafhungo e na vhala khudano ni vhona i vhukati ha vhaanewa vhaafhio? (2)
- 1.2.5 Ndi zwifhio zwe na guda nga mafhungo e na vhala buguni iyi? (2)
- 1.2.6 Talutshedzani zwine lifurase lo swifhadzwaho la amba zwone. (2)
- 1.2.7 Muanewa dendeke ndi nnyi buguni iyi? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 1.2.8 Ni a pfela vhuṭungu Mashudu kha u dzhielwa hawe musidzana wawe naa? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 1.2.9 Inwi ni nga eletshedza Mpho zwifhio zwi tshi kwama kutshilele kwawe hayani? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno THARU. (3)

[35]

MBUDZISO 2: HO DINA ONE – S Mbedzi

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganea ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu ḑo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu ye na ṅewa, MBUDZISO 2.1 na MBUDZISO 2.2.

2.1 TSHIBVELEDZWA TSHA C

'Nahone wa sa bva wa fhambana na maloto a vhakegulu.' O ri u ralo Ngeletshedzo a mbo ḑi takuwa kha sofa a bva. U bva a livha goloini a i bvumisa a vha o ya. Vho Olga vho sala vha tshi bvela nṅda ha nṅdu goloi i tshi vho bva nga gethe. Matsiko o ri u bva a vha o humbula u ya ha nyanenge wawe Veronica. Nangoho o fhedza o ya a dzedza hone ilo ḑuvha. O sala a tshi vhuya vhusikukati vhathu vhothe vho no edela. Maḑuvha o salana murahu Ngeletshedzo a sa tsha dzedza hayani. Hayani o vha a tshi ya nga u toda tshelede fhedzi. 5

ḑuvha ḑa uri Veronica a livhe vhurwa ha vhabebi vhawe ḑo ḑa ḑa swika. Sa zwe Ngeletshedzo a mu fulufhedzisa o vha ene we a mu fheletshedza. Goloi yo tshimbila zwavhuḑi u swika ngei Bulugwane he a ita na u mu dzudzanyela dzimbadelo dza bufho. Nṅha hazwo a mu inga nga ya ndinda tshikwama. O lindela kubavhurana kwawe ku tshi namela. O ri a ṅḑilani ya u ya hayani ha lila luṅgo. Nga itsho tshifhinga o vha a tshi khou gidima vhukuma. A tshi tou lavhelesa hune luṅgo lwa khou bva hone goloi ya mbo ḑi bva kha ṅḑila ya ya u dzhena kha ḑa inwe. A tshi i vhuisa ya mbo ḑi mu balela he ya bva mulinga wa phanda. 10 15

- 2.1.1 Mafhungo e na vhala kha phara ya vhuvhili a khou bvelela ngafhi? (1)
- 2.1.2 Bulani vhaanewa VHAVHILI vhané vha vha mme na ṅwana mafhungoni e na vhala. (2)
- 2.1.3 Ndi zwifhio zwo itisaho uri goloi ya Ngeletshedzo i bve ṅḑilani? (2)
- 2.1.4 Vho Olga vho olwa sa muanewa wa mvumbo-ḑe buguni iyi. Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 2.1.5 Mafhungo e na vhala afho nṅha a ṅana tshipiḑa tshifhio tsha puloto. (2)

- 2.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo $\hat{\text{nekedzwaho}}$.
Dzina $\hat{\text{la}}$ musidzana a funanaho na Ngeletshedzo ndi ...
A Aluwani.
B Sibongile.
C Veronica.
D Maboho. (1)
- 2.1.7 Sumbedzani masiandaitwa o welaho Ngeletshedzo nga u sa $\hat{\text{thonifha}}$ mme awe musi vha tshi mu laya. (2)
- 2.1.8 Ngeletshedzo u na lufuno kha Veronica. Tikedzani vhungoho ha fhungo $\hat{\text{ili}}$ ni tshi $\hat{\text{ditika}}$ nga mafhungo o bvelelaho buguni iyi. (2)
- 2.1.9 Zwe Zakes a ita zwa u ruma Ngeletshedzo nga goloi i re na zwitumbu nga ngomu ni vhona zwo teya naa? Tikedzani phindulo $\hat{\text{yanu}}$. (2)
- 2.1.10 Inwi arali ni na $\hat{\text{ndivho}}$ ya zwa vhubindudzi, ni nga eletshedza zwifhio Ngeletshedzo kha u vhulunga mabindu awe. (2)

2.2 TSHIBVELEDZWA TSHA D

'... Tenda vhone vha dzula vho luga uri riṇe ra sa lenge ri hafho ha havho. Matshelo ri khou tea u fhindutshela ofisini u isa muvhigo. Nga inwe ndila riṇe a ri nga dzuli hafho nga nnda ha u netshedzana zwe ra fulufhedzisana zwone fhedzi. Ndi a fulufhela Veronica o vha talutsedza nga vhudalo zwa masheleni.'

5

'Ho luga, ndi khou mbo di ya nda vula na gethe zwino.' O ri u ralo a mbo di takuwa a livha he a amba hone. Lutingo lwo di ralo u nambatedzwa ndevheni. 'Ho luga Vho Gwede, **ri hanefho nga u bonya ha ito.**' Sibongile a khaula lutingo, u fhedza vha sea vha vhandana.

Vho mbo di humela dzigoloini. Nga itshi tshifhinga Veronica o mbo di dzhena kha Jeep ya vha yone i no ranga phanda. Vho ri u swika getheni Jeep ya ita ngafhadzo ya fhira. Hummer ya swika ya dzhena i tshi tou nangavhedza. Ngeletshedzo a mbo di i tangedza fhaḷa. Yo ri i tshi tou ima na Ngeletshedzo a mbo di vha o no ima tsini na vothi la mureli. Sibongile a mbo di ambara ngilasi dzawe matoni. A ri tshibadzhi tshawe a didzudzanya zwavhudi. Vhukuma ndi thase nwana wa vathu. Bindu heli la badekanywa nae a hu na ane a nga zwi tenda zwavhudi. Sibongile u tou fanelwa nga u vha ofisini khulwane kana phalamenndeni.

10

15

- 2.2.1 Bulani dzina la muanewa we a foinela Ngeletshedzo e ndilani. (1)
- 2.2.2 Mafhungo e na vhalo afho ntha a khou itea nga tshifhinga tshifhio? (1)
- 2.2.3 Ndi mini tshi vhangaho uri Ngeletshedzo a tavyanye u ya vothini la mureli wa goloi ntswa yo diswaho khae? (2)
- 2.2.4 Khudano vhukati ha Veronica na Ngeletshedzo i vhangwa nga mini? (2)
- 2.2.5 Ndi zwifhio zwine muniwali a toda ri tshi guda vhutshiloni nga zwo bvelelaho kha Ngeletshedzo? (2)
- 2.2.6 Talutshedzani zwine lifurase lo swifhadzwaho la amba zwone. (2)
- 2.2.7 Muanewa dendele ndi nnyi kha bugu iyi? Tikedzani phindulo yaṇu. (2)
- 2.2.8 Ni a pfela vhutungu Ngeletshedzo musi a tshi farwa nga mapholisa naa? Tikedzani phindulo yaṇu. (2)
- 2.2.9 Inwi ni nga eletshedza zwifhio Ngeletshedzo sa nwana u khwinifhadza kutshilele kwawe hayani? Tikedzani nga mbuno THARU. (3)

[35]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 35

KHETHEKANYO YA B: DIRAMA

Fhindulani mbudziso DZOTHE kha idzo dzi re afho fhasi dzo disendekaho kha dirama ye na guda.

MBUDZISO 3: FINDINKODO – TT Mudau

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha dirama ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu ḑo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na ṅewa, MBUDZISO 3.1 na MBUDZISO 3.2.

3.1 TSHIBVELEDZWA TSHA E

<i>(Ofisini dza muvhuso. Hu vhone vharangaphanda vha lihora la Madimokirati)</i>	
MUTHUMUKHULU:	Tshete! A thi athu u fhedza u amba.
MURADO 2:	Muhulisei, na riṅe kha ri tendelwe ri pose maipfi nyana. 5
MUTHUMUKHULU:	Ii, kha ri pfe. <i>(Hu takuwa murado 2)</i>
MURADO 2:	U rulwa mushumo ha minista Skosana riṅe ri a hu sola.
MUTHUMUKHULU:	Ngani minista? Ri tutuwedze vhukhaxhi ho raliho? 10
MURADO 2:	Muhulusei, vhutshinyi ri a vhu vhona naa muthu a tshinya ha farelwi naa?
MUTHUMUKHULU:	Vhathu vha a farelwa, ngazwo ndi tshi khou rula minista Skosana mushumo, uri u farelana ha riṅe vharema na vhatshena hu vhone na kha zwine ra zwi amba. 15
MURADO 2:	<i>(U a sea)</i> Muhulisei riṅe ri khou amba nga u fareliwa ha minista Skosana.
MUTHUMUKHULU:	U rulwa hawe mushumo ndi pfarelo khulu, nga uri khufha a kha ḑi vha murado wa dzangano la Madimokirati. 20
MURADO 2:	Ndi humbela u ri ene minista a ḑifhindulele.
MUTHUMUKHULU:	Zwo ḑi luga. <i>(Hu takuwa Skosana)</i>
SKOSANA:	Ndi livhuwa u ṅewa tshifhinga hetshi. 25
	Muhulisei, na vhathu vhothe, ṅe zwi a mmangadza. <i>(No tshifhinganyana)</i>
MURADO 2:	Bula!

SKOSANA:	Nḡe zwi a mmangadza Muhulisei ngauri hu na vhaḡwe vhathu hafha kha khabinethe yavho Muhulisei vha tou 30 zwi ḡivha zwavhuḡivhuḡi zwauri hu na vhathu vhane vha tou ima vha tuḡuwedza vhathu uri vha fare zwitḡangu na mafumo vha ye u vhulaha. Vhathu vhenevho vha kha khabinethe yeneyi. Duvha liḡwe na liḡwe vhathu avho vha vhudzedza mulilo wa malofha, hone na ḡamusu a vha 35 athu u ribwa. (Hu pfala phosho)
MURADO 2:	Bulai zwoḡhe.

- 3.1.1 Mafhungo aya e na vhala afho nḡha a khou bvelela ngafhi? (1)
- 3.1.2 Bulani vhaanewa VHAVHILI vho bulwaho mafhungoni e na
vhala? (2)
- 3.1.3 Ndi zwifhio zwo itisaho uri Muthumukhulu a bwise Skosana kha
vhuminisita? (2)
- 3.1.4 Skosana o olwa sa muanewa wa mvumbo-ḡe afha mafhungoni e na
vhala? Tikedzani. (2)
- 3.1.5 Mafhungo e na vhala afho nḡha a ḡana tshipiḡa tshifhio tsha
puloto? Tikedzani phindulo yaḡu. (2)
- 3.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo ḡekedzwaho.
Muthumukhulu ndi ...
- A. mulwelambofholowo.
B. murangaphanda wa maneshinala.
C. mufunzi.
D. murangaphanda wa Volkstaat. (1)
- 3.1.7 Sumbedzani masiandaitwa a u sa andana ha mirado ya lihora la
maneshinala? (2)
- 3.1.8 De Wit u a funa lihora lawe nga mbilu yawe yoḡhe. Tikedzani
vhungoho ha fhungo ili no ḡitika nga mafhungo o bvelelaho
buguni iyi? (2)
- 3.1.9 U ḡidzhenisa kha zwa mahoro a polotiki ni vhona zwo tea naa?
Tikedzani phindulo yaḡu nga mbuno THARU. (3)

3.2 TSHIBVELEDZWA TSHA F

<i>(Lihoro la lushaka li fara mutangano wa tshihadu. Fhethu: Ofisini dza lihora la Lushaka)</i>	
DE WIT:	Namusi ro kuvhangana hafha u humbudzana nga ha vhumatshelo ha lihora lashu. Ndo riwalela Vho-Muthumukhulu luñwalo, ndi tshi vha divhadza zwauri khetho dzino a si dza vhukuma. 5
VHATIKEDZI:	Kha ri pfe phindulo.
DE WIT:	Vhunga ni tshi zwi divha zwauri ndo poswa nga matombo Khayelitsha, na kha Vho-Muthumukhulu zwo tou ralo. Vho humbela pfarelo vha tshi humbelela vhatikedzi vhavho vha vhauda, na nne-vho nda humbela pfarelo ndi tshi humbelela vhatikedzi vhashu vhe vha amba nga maipfi a si avhudi. Zwino-ha, kha ri shandukise tshiimo tshashu tsha polotiki. Polotiki kha i vhe yo vhofholowaho. Hezwi zwa u shushedzana na u vhilimedzana a zwi ri nei tshiimo tshavhudi tsha mbofholowo ya vhuambi. 10
VHATIKEDZI:	Ee mbofholowo ya vhuambi! Ri toda mbofholowo ya vhuambi!
DE WIT:	Lihoro lashu li khou hula li tshi ya. Kha vharema ho no vha na vhanwe vhane vha do takuselwa ntha kha zwidulo zwa vhurangaphanda. 20
	<i>(Hu dzhena Skiet)</i>
SKIET:	Vha hashu, ni do mpfarela nne ndi tama u tahisa mihumbulo yanga!
VHATIKEDZI:	Litshani mudzulatshidulo a ambe mani! Wa do fhumula. 25
SKIET:	Nne ndi khou divhadza u bva hanga kha lihora la ...
DE WIT:	Tshino a si tshone tshifhinga tsha u nala.
SKIET:	Nne ndi khou litshiswa ngauri Volkstaat yashu a ri i vhoni. 30
	Nne ndo bva tshothe kha lihora la Lushaka.
MUNWE-VHO:	Na nne ndi a bva, ndi khou bva, ndi khou bva kha lihora heli.
MUNWE VHO	Na nne ndi a bva, kha lihora heli.
WA MUSADZI:	<i>(Hu bva Skiet na kugwada)</i>

3.2.1 Ndi nnyi a re na mbilaelo nga lihora lawe afho mafhungoni? (1)

3.2.2 Mafhungo e na vhala afho ntha a khou itea nga tshifhinga tshifhio? (2)

3.2.3 Ndi mini tshe tsha vha tshi tshi khou itisa uri vha mirado ya Maneshinala vha tutshele muvhuso wa mbuelano? (2)

- 3.2.4 U ya nga mafhungo e na vhala khudano ni vhona i vhukati ha madzangano afhio a polotiki? (2)
- 3.2.5 Ndi zwifhio zwe na guda nga mafhungo e na vhala kha dirama iyi? (2)
- 3.2.6 Talutshedzani zwine lifurase lo swifhadzwaho la amba zwone. (2)
- 3.2.7 Muane wa dende ndi nnyi kha bugu iyi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 3.2.8 Ni a pfela vhutungu lihora la maneshinala kha u balelwa u wana gundo musi dirama i tshi fhela? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 3.2.9 Inwi ni nga eletshedza zwifhio De Wit no sedza kututshela kwa mirado ya dzangano nga vhunzhi? Tikedzani phindulo yaṅu nga mbuno THARU. (3)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 35

KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI

Kha khethekanyo iyi, mbudziso dzo vhudziswa dzi tshi bva kha NGANEAPFUFHI dzi tevhelaho:

- 'WO MU NONELA' – LL Mafenya
- 'AI! NDI MINI?' – LL Mafenya

MBUDZISO 4: ZWA VHUTSHILO – NA Milubi na LL Mafenya

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganeapfufhi MBILI dze na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu ḁo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na ṅewa, MBUDZISO 4.1 na MBUDZISO 4.2.

4.1 'WO MU NONELA' – LL Mafenya**TSHIBVELEDZWA TSHA G**

Naho Thathani a songo tou tenda uri ha athu ya o sokou sea. Vho mbo ḁi takuwa na khonani vha livha mitshinini. Tshithu tshi sa gudwi, ḁo mbo ḁi vha ḁiṅwe dzema. Tshelede u khou thuswa ngauri u nayo. U ḁi tou dzhiya kha yawe ine a fhiwa i tshi pfi ndi ndindatshikwama. Tshifhingani tsho fhiraho heyi ya ndindatshikwama o vha a tshi i vhea banngani lune na Humbulani arali o ṅahelelwa o vha a tshi lilela khae. 5

Zwo vho tou mu mangadza muniwe musi Humbulani a tshi ri o hangwa a vho kundelwa u wana thuso kha mufumakadzi wawe. Hezwo zwo mu dina. Muthu a sa rengi tshithu a vho tou wanala a si na na tshithu. Bugu hafhu o tou i vhona nga awe maṱo, khavhe a tou vhudzwa o vha a sa ḁo tenda. Zwino o tou zwi vhona, u na miṅwedzi yo vhalaho a sa vhuyi tshithu Thathani. Uyu muthu anga vha a tshi khou ita mini nga tshelede. **Ndi zwe ngazwo a vho mu vhea iṱo.** 10

A zwo ngo vhuya zwa fhedza tshifhinga a songo zwi wanulula Humbulani. Mathina musadzi wawe u khou fhedza tshelede nga mitshini. Hezwi zwithu o zwi kaidza o halifha vhukuma. U na vhuṱanzi, o no vhona vhoramabindu vhanzhi vha tshi wa nga ṅhani ha mitshini. Zwino a si zwine ene a khou tama u vhona zwi tshi itea kha khefi yawe. 15

4.1.1 Mafhungo e na vhalala afho ṅha a khou bvelela ngafhi? (1)

4.1.2 Bulani vhaanewa VHAVHILI vho bulwaho mafhungoni aya. (2)

- 4.1.3 Ndi zwifhio zwo itisaho uri Humbulani a tōde masheleni kha mufumakadzi wawe? (2)
- 4.1.4 Humbulani o olwa sa muanewa wa mvumbo-de mafhungoni? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.1.5 Mafhungo e na vhala afho nṱha a ṱana tshipiḽa tshifhio tsha puloto? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.1.6 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nekedzwaho.
- Humbulani o vha a tshi shuma sa ...
- A mufhati.
B mufunzi.
C ramabindu.
D dokotela. (1)
- 4.1.7 Sumbedzani masiandaitwa o welaho Thathani nga mulandu wa vhuḽifari hawe vhu si ha vhuḽi. (2)
- 4.1.8 Humbulani ndi munna a ṱhogomelaho mufumakadzi wawe. Tikedzani vhungoho ha fhungo iḽi no ḽitika nga zwo bvelelaho kha nganeapfufhi iyi. (2)
- 4.1.9 U ḽidzhenisa kha u tambisa tshelede mitshinini sa zwo itwaho nga Thathani ni vhona zwo tea naa? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.1.10 Humbulani ndi munna a re na vhuḽifhinduleli kha muṱa wawe. Tikedzani nga mbuno MBILI. (2)

NA

4.2 'AI! NDI MINI?' – LL Mafenya

TSHIBVELEDZWA TSHA H

Afha dafulani iyi ye Vho-Mathada na mufumakadzi vha vha vho dzula khayo, ho vha hu na vhafunzi vhavhili. Mangalani na Tshitereke. Mangalani ndi mufunzi we a vha e na bvumo lihulu u ya nga he shango la ya. **Musi waini yo no ya thohoni**, Mangalani zwe a vha a tshi vho amba na u ita zwo vha zwi si tsha pfadza. 5

Vhathu vho vha vha tshi vho mangala uri naa vhufunzi hawe ndi vhufunzi-de. Phanda ha Mangalani ho vha ho dzula muniwe misiteresi wa figa i mangadzaho. Mangalani u vho thoma u vhudza uyu misiteresi Sofi zwauri u do mu fhelekedza hayani.

'A thi fhelekedzwi nga muthu' A zwiho hezwo, ndi a ni fhelekedza Sofi. Ndi hone ni tshi do vhona uri ndi kona hani u fhelekedza,' ndi Mangalani. 10

Nga itshi tshifhinga Vho-Mathada vho vha vha tshi khou kumedza. Avhaathu a sedza Vho-Mathada hafhu, a tshi vhona dzi tshi khou lela a vho vhudza hoyu Mangalani uri ene u khou pfa a si khou takala hezwi a tshi khou amba na Sofi. A tshi isa phanda a vho amba na nga tshikhuwa a ri 'I am becoming jealousy'. 15

Mangalani u pfa izwo a tou funa hone. A vho thoma u isa tshanda tshawe kha tshirumbi tsha Avhaathu. Tshikete tsha Avhaathu tsho vha tshi na piliti, tsho vulea nga hafha phanda. Vha no zwi divha vha ri ndi tshikete tsha 'vula'. Tsho vha tsho vulea lune zwirumbi za hoyu Avhaathu wa wana zwo sala nnda. 20

- 4.2.1 Bulani dzina LITHIHI la mufunzi mafhungoni e na vhala? (1)
- 4.2.2 Mafhungo e na vhala afho ntha a khou itea nga tshifhinga tshifhio? (1)
- 4.2.3 Ndi tshini tshi itaho uri Sofi a vhone sa musidzana wa u naka? (2)
- 4.2.4 U ya nga mafhungo e na vhala khudano ni vhona i vhukati ha vhaanewa vhafhio? (2)
- 4.2.5 Ndi zwifhio zwe na guda nga mafhungo e na vhala kha nganeapfufhi iyi? (2)
- 4.2.6 Talutshedzani zwine lifurase lo swifhadzwaho la amba zwone. (2)
- 4.2.7 Muane dende ndi nnyi kha bugu iyi? Tikedzani phindulo yaanu. Tikedzani phindulo yaanu. (2)

- 4.2.8 Ni a khoda vhudifari ha Sofi kha nganeapfufhi iyi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.2.9 Inwi ni nga eletshedza zwifhio Vho Mathada no sedza vhudifari ha mufumakadzi wavho Avhaathu? Tikedzani phindulo yaṅu nga mbuno THARU. (3)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 35

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI***SHOTHODZO* – TN Pholi na TK Mkansi**

Kha khethekanyo iyi, mbudziso dzo vhudziswa dzi tshi bva kha ZWIRENDO zwi tevhelaho:

- 'THINGOTHENDELEKI' – TN Pholi
- 'LUVHONDO LU DO WA' – TK Mkansi

DZHIELANI NZHELE HEZWI: Fhindulani mbudziso dzo vhudziswaho dzi no bva kha mafhungo a bugu e na newa, MBUDZISO 5.1 na MBUDZISO 5.2.

MBUDZISO 5

- 5.1 Vhalani TSHIRENDO tshi tevhelaho nga vhusedzi uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yangu vhu do langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

THINGOTHENDELEKI – TN Pholi

- 1 Ndi vhangana we wa vha leludzela vha takala?
- 2 Ndi hungana he wa leludzela ra pembela?
- 3 U fhaṭa hafha, wa thutha hafho.
- 4 U ṭavhanya sa lupenyo vhai!
- 5 Tshilengo a si tshau,
- 6 Tshikolo ndo kundiswa nga iwe,
- 7 Mushumoni ndo thathiswa nga iwe,
- 8 Mbingano yanga yo pfuvhiswa nga iwe,
- 9 Thingothendeleki, iwe mutendeleki.
- 10 Mitodzi yanga namusi khe,
- 11 A u i sedzi, u dzula wo fulela,
- 12 U khou ḍi thutha ha thuthea,
- 13 U khou ḍi fhaṭa, ha fhaṭea,
- 14 Thingothendeleki, vhabebi vhau vha ngafhi?
- 15 Mmbudze, ndi vha vhudze vha tevhela niwana wavho.

- 5.1.1 Topolani mutaladzi/vese kha ndima/tshiṭanza 2 u no sumbedza uri thingothendeleki dzi a ṭavhanyisa zwithu. (1)
- 5.1.2 No sedza ndima/tshiṭanza 2. Bulani vhuvhi vhuvhili ha thingo thendeleki. (2)

- 5.1.3 Bulani dzina la figara ya muambo yo shumiswaho kha mutaladzi wa 4. (2)
- 5.1.4 Sumbedzani mutevhetsindo wa tshirendo itshi ni dovhe ni tikedze phindulo yanu. (2)
- 5.1.5 Talutshedzani zwine ipfi 'pfuvhisa' kha mutaladzi 8 la amba zwone. (2)
- 5.1.6 No sedza ndima/tshitanza 3. Murendi uyu u pfala thingothendeleki a tshi dzi takalela naa? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 5.1.7 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nekedzwaho.
- Vhabebi vha thingothendeleki hu ambiwa ...
- A mme a thingothendeleki.
B vhabveledzi vha thingothendeleki.
C vha ne vha thingothendeleki.
D vha no amba nga thingothendeleki. (1)
- 5.1.8 Ndivho khulwane ine murendi a tama u i fhirisela kha vhavhali nga tshirendo itshi ndi ifhio? (2)
- 5.1.9 Nga mbuno MBILI , ni nga eletshedza zwifhio vhaswa no sedza kushumisele kwa thingothendeleki? (2)
- 5.1.10 No sedza kushumiselwe kwa thingothendeleki nga vhathu vho fhambanaho, Ndi tsivhudzo dzifhio dzine na nga dzi isa kha lushaka? (2)

NA

- 5.2 Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

LUVHONDO LU DO WA – TK Mkansi

- 1 Luvhondo lulapfu sa thavha ya Everest,
- 2 Lwo tou dzii phanda hau,
- 3 Wa tetemela sa lutanga lu madini.
- 4 Biko la elela sa mulambo wa Luvuvhu.

- 5 Phanda na murahu wa wana hu tshi fana,
- 6 Sa zwila vhaaisiraele vhe vhukati ha lwanzhe na maswina,
- 7 Wo hangwa zwa zwa bvelela Yeriko?
- 8 Vhaaisiraele vho fhatelwa nda ha luhura?

- 9 Muvhi u u fhatela luvhondo,
- 10 A tshi vhona mitshelo ine Mudzimu a khou dzudzanya.
- 11 A tshi vhona u tshi do vha mukundi wa vhakundi.
- 12 A u netisa wa latela thaula.

- 13 Muya wanu u songo neta,
- 14 Naho hu si na tshi no dzhena,
- 15 Naho hu si na tshi no bva,
- 16 Nga luvhondo lulapfu lwo imaho.
- 17 Naho vhuiwa hu kule,
- 18 Naho ho tou zwii,
- 19 Hu sa vhoneali na tshi linganaho na tsha tshikenzenze.
- 20 Magona a tshi dunga, a sa tsha kona u hwala muvhili.

- 21 U songo fholodza mitoro yau.
- 22 U tsini na u swika hayani,
- 23 Maneto a vhuya tshothe,
- 24 Monani nalwo, lu do vhuya lwa wa.
- 25 A hu na masiari, hu songo da vhusiku,
- 26 A hu na tshilimo, hu songo vha na vhuriha,
- 27 A hu na Kanana, hu songo fhirwa nga sogani,
- 28 Lu do wa lwa Yeriko, tenda ni na Khotshi.

- 5.2.1 Kha mutaladzi/vese l luvhondo lwo vhambedzwa na mini? (1)
- 5.2.2 No sedza ndima/tshitanza l topolani mitaladzi MIVHILI i sumbedzaho u tshuwa. (2)
- 5.2.3 Ipfi 'luvhondo' lo imela mini afho tshirendoni? (2)

- 5.2.4 No sedza ndima/tshitanza 2 topolani mutaladzi u sumbedzaho u hanganea kana u daḁa. (2)
- 5.2.5 Nwalani raimi ya ndima/tshitanza 3. (2)
- 5.2.6 Talutshedzani zwine murendi a amba zwone nga mutaladzi/vese 21. (2)
- 5.2.7 Liidioma li re kha mutaladzi/vese 20 li bvisela khagala zwifhio? (2)
- 5.2.8 Ndi zwifhio zwe na guda kha tshirendo itshi? (2)
- 5.2.9 Inwi no vhuya na tangana na thaidzo dzi konḁaho vhutshiloni, no dzi tandulula hani? (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA D: 35
MARAGAGUTE: 70